

I. ULUSAL İYİLİK SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

20-21 Haziran 2009

ELAZIĞ VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
ve
FIRAT ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ
ELAZIĞ - 2009

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları No: 1

I. ULUSAL İYİLİK SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

20-21 Haziran 2009

Yayın Kurulu

Yrd.Doç.Dr. Cihad DEMİRLİ
Ahmet Faruk GÜLER
Taner NAMLI
Dr. Veysel ÖZDEMİR
Ünal TAŞKIN
Nuh YAVUZALP

ELAZIĞ VALİLİĞİ İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ve

FIRAT ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ

ELAZIĞ - 2009

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları No:1

I. ULUSAL İYİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİ KİTABI

(Basım Tarihi)

Yayın Kurulu

Yrd.Doç.Dr. Cihad DEMİRLİ
Ahmet Faruk GÜLER
Taner NAMLI
Dr. Veysel ÖZDEMİR
Ünal TAŞKIN
Nuh YAVUZALP

Bu kitap,

Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü
(AR-GE Birimi)
Zübeyde Hanım Caddesi
Hükümet Konağı Kat:5
23100
ELAZIĞ/Merkez

adresinden temin edilebilir.

Baskı ve Cilt

Elif Ofset Mat. Tar. Ürn. İşlm. ve Amb. San. Tic. Ltd. Şti.
Gazi Cad. Horasan Sok. No: 8/A ELAZIĞ
Tel: (0424) 212 17 18

ISBN: 978 - 605 - 378 - 122 - 6

Bu bildiri kitabının yayın hakkı Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne aittir. Kitapta yayınlanan bildirilerin aynen yayınlanması, yazarlarından ve yayım kurulundan izin almak koşulu ile mümkündür. Alıntı için kaynak gösterilmesi zorunludur.

I. ULUSAL İYİLİK SEMPOZYUMU
20-21 Haziran 2009, Elazığ

Sempozyum Onur Konukları

Cumaali DEMİRTAŞ	(MEB Müsteşar Yardımcısı)
Ömer BALİBEY	(MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürü)
Necmettin YALÇIN	(MEB Personel Genel Müdürü)
Nurettin KONAKLI	(MEB Strateji Geliştirme Başkanı)
H. Osman ÇELİK	(MEB 1. Hukuk Müşaviri)
Dr. Abdulvahap ÖZPOLAT	(MEB Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi ve Başkan Yrd.)
H. Ömer GÜLSEREN	(MEB Personel Genel Müdürlüğü Şube Müdürü)
Prof.Dr. Şadiye KÜLAHÇI	(AİBÜ Teknik Eğitim Fakültesi) (E.)
Prof.Dr. Mehmet KÜLAHÇI	(AİBÜ Teknik Eğitim Fakültesi) (E.)
Doç.Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU	(Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi)

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan KILIÇ
Prof. Dr. Mehmet GÜROL
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Prof. Dr. Vehbi ÇELİK
Doç Dr. Mehmet ATALAN
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman DAŞ
Yrd. Doç. Dr. Cihad DEMİRLİ
Yrd. Doç. Dr. Mehmet TURAN
Öğrt. Gör. Alpaslan GÖZLER
Öğrt. Gör. Yaşar Sabri ŞANLI

Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Nihat BÜYÜKBAŞ (Elazığ Milli Eğitim Müdürü)
M. Zeki ULUFER (Elazığ Milli Eğitim Şube Müd.)
Dr. Veysel ÖZDEMİR
Fatih KÖMÜRLÜ
Taner NAMLI
Bayram SEVİM
Nuh YAVUZALP
Ahmet Faruk GÜLER
Ünal TAŞKIN

Sempozyum Sekreteri

Dr. Veysel ÖZDEMİR

Sempozyum Bilim Kurulu

Prof. Dr. Orhan KILIÇ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet GÜROL	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali GÜLER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan AKGÜNDÜZ	(Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Yıldırım CELKAN	(Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim KAVAZ	(Erzurum Milletvekili)
Prof. Dr. İsmail DOĞAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN	(Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TAŞPINAR	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Necmettin TOZLU	(Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Sabahattin ARIBAŞ	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Vehbi ÇELİK	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Yahya AKYÜZ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yüksel ÖZDEN	(Muğla Milletvekili)
Doç. Dr. Fikret KARAMAN	(Diyanet İşleri Başkan Yrd.)
Doç. Dr. Fatih TÖREMEN	(Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ	(Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Şener DEMİREL	(Fırat Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUĞCU	(Kütahya Milletvekili)
Yrd. Doç. Dr. Hayrettin AYZAZ	(Fırat Üniversitesi)
Ömer BALIBEY	(MEB Öğrt. Yetiş. ve Eğt. Gen. Müd.)
Necmettin YALÇIN	(MEB Personel Genel Müd.)
Dr. Vahap ÖZPOLAT	(MEB Talim Terbiye Kur. Üyesi ve Baş. Yrd.)
Nihat BÜYÜKBAŞ	(Elazığ Milli Eğitim Müd.)

Not: Sempozyumda sunulmak üzere gelen bildirimlerin yeterliliğinin değerlendirilmesi Sempozyum Bilim Kurulu Üyeleri tarafından yapılmıştır. Kitapta yer alan bildirimler ile ilgili tüm sorumluluk yazarlara aittir.

ÖĞRENCİLERDE İYİLİK YAPMA BİLİNCİNİ YERLEŞTİRMEDE KULLANILACAK METOTLAR VE ÖNERİLER

Vedat AKTEPE*

Leyla AKTEPE**

ÖZET

İnsanlara karşı saygılı olmak, hoşgörülü olmak, empatik olmak ve iyiliksever olmak gibi değerler eğitimin duyuşsal alanı boyutuna girmektedir. Öğrencilere duyuşsal davranışların kazandırılması eğitim sisteminin amaçları içerisinde yer aldığı halde, öğrencilere bu değerlerin nasıl öğretildiği ve ne kadar öğretildiği konusunun tespit edilmeye ihtiyacı vardır. Bu değerlerin öğretiminde hangi yöntem, teknik ve yaklaşımlar kullanılmaktadır? Sorusu üzerinde düşünölmelidir.

Öğretmen, öğrencinin iyilik yapma bilincini geliştirmek için öğrencilerin özelliklerine göre öğretim sürecini planlamalı, birçok yöntem ve tekniğı aynı anda kullanabilme yeterliliğine sahip olmalı, değer öğretimi yaklaşımlarından faydalanabilmelidir. İyilik değerinin öğretilmesinde; öğrencileri tanıma amaçlı bilgi toplama, öğrencilerle görüşme ve gözlem yapma gibi değerlendirme teknikleri ile öğrencinin tüm yeteneklerinin değerlendirilmesini sağlamalıdır.

İyilik, bireyin değer tercihini ya da değer yargısını ifade eder. Öyleyse iyilik seven ve iyilik yapan bir bireyin nasıl yetiştirilmesi gerektiğı üzerinde düşünmek ve tartışmak gerekir. Buradan hareketle okullarda iyilik değeri öğretilir mi? sorusu sorulmalıdır. Okullarda iyilik değerinin öğretiminde, literatüre bakıldığında değer öğretimi yaklaşımlarından faydalanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan en sık olarak kullanılanları:

1. Değeri telkin etme, aşılama yaklaşımı
2. Değer açıklama yaklaşımı
3. Ahlaki muhakeme yaklaşımı
4. Değer analizi yaklaşımlarıdır.

Bu çalışmada; öğrencilerde iyilik yapma bilincini yerleştirmede kullanılacak metotlar değer öğretimi yaklaşımları temelinde ele alınmış ve literatür taraması kapsamında açıklanmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İyilik yapma bilinci, metotlar, değer öğretimi yaklaşımları

* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Ankara
** Yusuf Demir Bilim ve Sanat Merkezi/Kırşehir

GİRİŞ

Eğitimin temel amaçlarından biri de iyi insan yetiştirmektir. Çocuklarımızın iyi insan olabilmesi için eğitim müfredatında yer alan değerleri ne kadar öğrendikleri ile doğrudan orantılıdır.

İyi insan olma ve iyilikseverlik bir erdemdir. İyilik; İhtiyacı olana hiçbir menfaat gözetmeksizin gönüllü olarak maddi ve manevi yardımda bulunmaktır. İnsanlar tek başlarına birer hiçtirler. İnsanlığın temelinde birliktelik vardır. İnsanlar birlikte olduklarında bir şeyler paylaşır, birbirlerini sever ve mutlu olurlar. İyilik yapmak, insanın kendisini iyi hissetmesine yardımcı olan bir unsurdur.

İnsanların birbirlerine pozitif düşüncelerle yaklaşması, barışçıl, hoşgörülü ve iyiliksever olması bir toplum için vazgeçilmezlerdendir. Zaten bir toplumun huzur içerisinde olabilmesi, o toplumu oluşturan insanların birbirlerine karşı sevgi ile bakmalarıyla mümkündür. İnsanların arasındaki köprüyü ise fedakârlıklar yani karşı tarafa yapılan iyilikler kurmaktadır. Bu sebeple yaşadığımız toplumda iyilik iklimi oluşturarak insanlarımızın özellikle de yarınımızın toplumunu oluşturacak çocuklarımızın birbirlerine iyilik yapmalarını sağlamak, bu konuda onları teşvik etmek gerekmektedir. Bir toplum için çocukların önemi oldukça büyüktür. Yarınının toplumunu oluşturacak olan çocuklarımızı güzel değerlerle ve pozitif düşüncelerle yetiştirmek, şimdiki neslin en büyük vazifesidir (<http://www.kongre.net/kongre.php?kongre>).

İyilik ve iyilikseverlik kavramlarını değer kavramı başlığında değerlendirebiliriz. İyilik değerinin okullarda öğretilmesi, çocuğun öğrenme esnasında aktif rol alması, iyilik yapma bilincini doğrudan yaşması, içselleştirmesi, iyilik değerinin oluşmasında ve iyi insan olma bilinci kazanmasında önemlidir. Öğretilen değer belirsiz olarak açıklanması ve analiz edilmesi değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir. Çünkü çocuklarımız değerleri informal yoldan ailelerinden ve çevresinden öğrenmektedir. Değerler eğitiminin okullarda bir program dâhilinde formal olarak ve faaliyetlere dayalı olarak öğretilmesi daha yararlı olacaktır.

Değerler her şeyden önce insani özelliklerdir. Hatta Tozlu'ya (1992:52) göre belki de insanı diğer varlıklardan ayıran en temel özellik onun değerler var edebilmesidir. Bireysel boyutta var edilen değerler, kendi içerisinde tutarlı ve akla uygun olması durumunda, zamanla topluma mal olmakta ve toplumsal bir özelliğe dönüşmektedir. Benimsenen bu özellikler bireyi ya da toplumu tanımada, tanımlamada, yönünü ve konumunu belirlemede, diğer toplumlardan ayırmada kullanılabilecek tutarlı, doğruluk miktarı yüksek özellikler durumuna dönüşür.

Yeşil ve Aydın'a (2007: 68) göre değerlerin birey ya da toplum açısından önemli bir işlevi, ona bir bakış açısı vermesi, varlığı ve bulunduğu yer hakkında onu bilinçlendirmesidir. Çevresindeki olgu ve olaylara anlam vermede, önem atfetmede, değer biçmede, kendine konum belirlemede birey ve toplumu yönlendiren, eline ölçütler sunan özellikler, sahip olduğu değerler bütününden başka bir şey değildir.

Ural'a (2000, s.73) göre değer, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar. Her toplum ve birey, sahip olduğu değerler çerçevesinde davranışlarına yön verir, tercihlerini ona göre belirler. Hatta değerler her türlü olayları anlamlandırmamızda belirleyici etken durumundadırlar. Ural, teknolojik gelişmenin ön şartı niteliğinde olan değerlerin, hedeflerin belirlenmesinde, ekonomiden de önde geldiğini belirtmektedir.

Değerlerin insan yaşamında bu kadar önemli olması değerler eğitimi kavramını ön plana çıkarmaktadır. Değerler eğitimi, soyut kavramlardan oluşan bir yapıdır. Bu soyut kavramları, öğrencilerin içselleştirmeleri zordur. Bu yüzden öğretilecek olan değerle ilgili etkinlik temelli eğitim yapılmalıdır. Hikâyeler, Önemli şahsiyetler, örnek olaylar, geziler, kazandırılacak olan değerle ilgili filmler bu etkinliklerde kullanılırsa soyut kavram olan değerler somutlaştırılmış olacak, çocuğun bu değerleri öğrenmesi kolaylaşacaktır.

Değer eğitimi ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, yeni hazırladığı ilköğretim programında değer eğitimine dönük olarak başlıca (1) değer açıklamak, (2) ahlaki muhakeme, (3) değer analizi ve (4) gözlem yoluyla öğretim yaklaşımlarını önermektedir.

Bunlardan farkında olmuştuk muhakeme yapmalarını çalışmaları nasılları amaçlanmıştır öğrenme önerilmek

ÖĞRE

De

Tel

hikâyeleri, kullanılabilir

İns

ve öğüt yön sizin istedi

2008:348). I

kullanılır. I yaşamları

uygulanmas dinleme, tö ederek okul

Tel

yapmadan t verir, aşılard

tanıtılmasıyl

Değerlerin ; yapılan davr

sevgisini aşır (Seefeldt, 20

Değ

Öğre

üzerinde teş

değerleri ön

vereceği cev olsun ödülleri

Değ

saygılı harem

açıklamaları

yargılamadan

sunmalı, değ

Bu y

öğretiminin e

iddialar vard

kurmalarına y

Bunlardan “değer açıklamak”, bireylerin öncelikle sahip oldukları değerlerin yapı ve özelliklerinin farkında olmalarını sağlamak amacıyla yapılan bilgilendirme çalışmalarını içermektedir. “Ahlaki muhakeme”, öğrencilere farklı ahlaki ikilemler sunularak onların bunlar arasında muhakemeler yapmalarına ve bu konulardaki problemlerine ve çıkmazlarına çözümler getirmelerine dönük çalışmalar yapmalarını gerektirmektedir. “Değer analizi” ile öğrencilere, değerlerin nedenleri ve nasılları gibi yönlerden düşünmeleri, akılcı yaklaşımlar sergileyerek çıkarımlarda bulunmaları amaçlanmaktadır. “Gözlem yoluyla değer öğretimi” yaklaşımında ise öğrencilere, doğal bir öğrenme yolu olan gözlemler yaptırarak değerleri ve yaşama yansımalarının kavratılması önerilmektedir (MEB, 2006, 55-58).

ÖĞRENCİLERE İYİLİK YAPMA BİLİNCİ KAZANDIRMADA KULLANILACAK METOTLAR DEĞER ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARI

Değeri Telkin Etmek, Aşılacak:

Telkin yoluyla değer öğretiminde, örnek yaşam olayları, abide şahsiyetlerin hayat hikâyeleri, örnek ahlaki hikâyeler, şiirler ve marşlar sınıf içi ya da sınıf dışı etkinliği olarak kullanılabilir.

İnsanlar tarih boyunca, gençlerin ve çocukların davranışlarına yön vermek amacıyla telkin ve öğüt yöntemini kullanmıştır. Bu yaklaşımda, “yeterince söyler ve gösterirseniz, insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır” varsayımı vardır (Welton ve Mallan, 1999; Akt.Akbaş, 2008:348). Bu yaklaşım, eğitim kurumlarına ek olarak ordu, izcilik ve dini kurumlar tarafından da kullanılır. Bu kurumlarda yaklaşımın kullanılmasında yeminler ezberlenir ve önemli insanların yaşamları incelenir (Leming, 1996; Akt.Akbaş, 2008:348). Telkin yaklaşımının okulda uygulanmasında, ilham verici hikâyeler okuma, öğretmenler tarafından anlatılan ahlaki durumları dinleme, törenlere katılma ve halka hizmet organizasyonlarında bulunma vardır. Ayrıca yemin ederek okula veya kuruma bağlılığını gösterme de kullanılan bir diğer yoldur (Akbaş, 2008:348).

Telkin yönteminde çocuklar; analiz, açıklama, eleştiri yerine, o değere ilişkin sorgulama yapmadan takip ederler. Aileler gibi öğretmenler de bazı inanç, değer ve tutumları öğrencilerine verir, aşılar. Okullarda bazı hikâye ve öykülerin anlatılmasıyla, tarihi olaylar ve tarihi şahsiyetlerin tanıtılmasıyla ve resmi törenlerde yaşanan kutlamalarla öğrencilere ulusal değerler aşılanır. Değerlerin aşılmasında özellikle öğrencileri etkinliğin içine katma ve ödüllendirme yoluyla yapılan davranışı pekiştirme gibi farklı yöntemler kullanılır. Bu yaklaşım özellikle vatan ve millet sevgisini aşılama, bayrağa saygıyı vermede ve demokratik değerleri geliştirmede etkili bir yoldur (Seefeldt, 2004).

Değer Açıklama:

Öğrencilere herhangi bir değeri dayatma ya da zorlama yapılmadan değer seçimleri üzerinde teşvik edilerek alternatifler üzerinde açıklamalar yapılmalıdır. Öğrencilerin kendi değerleri önemlidir. Bu yaklaşımda, öğrenciler gözlemlenmeli, neden, nasıl sorusu sorulmalı, vereceği cevaplarda teşvik edilmeli, bireyin açıklamaları desteklenmeli ve seçtiği değer ne olursa olsun ödüllendirilmelidir.

Değer açıklama yöntemi, bireyin değer tercihinin tasdikini, onayını ve değer tercihine saygılı hareket etmeyi içerir. Öğretmen, öğrencilerin değer yargılarını, duygu ve düşüncelerini açıklamaları için güvenilir rahat bir atmosfer hazırlamalıdır, öğrencilerin sorularını ve cevaplarını yargılamadan dinlemelidir. Öğrenciyi özgürce seçim yapmaya cesaretlendirmeli, alternatifleri sunmalı, değer seçiminde yeni fırsatlar vermelidir (Seefeldt, 2004).

Bu yaklaşımın temelinde veliler ve öğretmenler tarafından yapılan telkine dayalı değer öğretiminin etkisini yitirdiği ve bireyin kendi değerlerini açık bir şekilde anlayamayacağına ilişkin iddialar vardır. Değer açıklama yöntemi öğrencilere yardım ederek kendi değer yargılarını kurmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım, değerlerin içeriğinden çok değerlerin oluşma süreciyle

ilgilenmiştir (Simon, Leland & Kirschenbaum, 1972; Akt. Akbaş, 2008:349). Bu yaklaşımda öğrencilere kendi değerlerinin farkına varması için yardımda bulunmaktadır. Değer açıklama yaklaşımı, bütün bu özelliklerin yanı sıra, öğrencinin mahrem alanına girme, öğretmeni bir gelişim danışmanı veya psikiyatristi rolüne büründürme, ahlaki ve ahlaki olmayan konuların ayırt edilmesindeki başarısızlık, bütün değerlerin eşit doğrulukta olduğunu varsayma ve bireyciliğin okullara girmesine neden olma gibi konularda ciddi eleştiriler almıştır (Welton ve Mallan, 1999; Akt.Akbaş:349). Eleştirilere rağmen bu yaklaşım bireyin değerlerinin farkına varmasını sağlama, değerleri üzerine düşünme, değerlerin toplumsal yaşamdaki rolünü anlama ve değerlerine uygun karar alma becerilerinin kazandırılmasında kullanılmaktadır (Akbaş, 2008:350).

Değer açıklama yaklaşımını benimseyen öğretmenler; özgür düşünceye saygı gösterir, grupla çalışmaya önem verir, belli değerleri empoze etmeden, öğrencilerin kendi değerlerini açığa vurmalarını teşvik ederler (Bacanlı, 2005).

Değer Analizi Yaklaşımı:

Değer analizi yaklaşımında, sosyal problemleri içeren olaylar doğrudan ya da hikâyeler yoluyla ele alınarak incelenir. Neden-niçin-nasıl sorularının cevapları alınır, sosyal olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilir. Hikâyede geçen olaylar mantıklı, sistemli bir şekilde incelenir. Verilecek olan yargılarda kanıtlar gösterilerek sağlıklı değerlere ulaşılmaya çalışılır.

Değer analizi, öğrencilerin mantıklı ve rasyonel ahlaki kararlar alma becerisi geliştirmede kullanılır (Seefeldt, 2004). Ryan (1991), bu yaklaşımda öğrencilerin bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı öğrendiklerini belirtir (Akt. Akbaş, 2008:351). Değer analizi yaklaşımı, gerçek ya da yapay olsun bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yaklaşımdır. Örneğin öğrencilerin oyun sahası dışında oyun oynamalarına neden izin verilmediği veya bulunan bir cüzdanın niçin sahibine iade edilmesi gerektiği analiz edilebilir. Erden ve Akman (1998), Bu tür tartışma ve analizlerin "başkalarının eşyalarını almamalıyız" türünden öğütler verilmesinden daha etkili olduğunu ifade etmektedirler (Akt.Akbaş, 2008:351).

Değer analizi yaklaşımında, öğrencilere ilk olarak sosyal problem içeren yaşanmış bir olay ya da hikaye verilerek olayı tanımlamaları sağlanır. İkinci basamakta seçenekler ortaya konarak, benzerlikler ve farklılıklar kıyaslanır. Bu aşamada öğretmen, öğrencilere benzer durumlarla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin açıklamalar için soru sorar. Diğer basamaklarda öğrencilerin seçeneklere ilişkin deneyimlerini ve duygularını açıklamaları, diğerlerinin değerlerine ilişkin empati kurmaları sağlanır. Ayrıca öğrencilerden verdikleri kararın doğruluğu veya yanlışlığına ilişkin yargılama yapmaları ve kanıt ileri sürmeleri istenir. Son basamakta, düşünülen ve üretilen alternatiflerden en iyiyi seçmesi, yeni durumlara ilişkin karar alması beklenir (Seefeldt, 2004).

Değer analizi yaklaşımı, öğrencilere mantıksal / rasyonel ve bilimsel düşünme ile değer konusunda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmeyi içerir. Konuları mantıksal ölçüde analiz ederek hüküm vermeyi sağlar ve öncelikle sosyal değerlerle ilgilenir. Bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı öğrenirler. Değer analizi yaklaşımı, öğrencilerin değer kazanımları ile ilgili yeteneklerini geliştirmede yardım eder. Örnek olaylarla ve öykülerle ahlaki düşünme becerisi kazanırlar.

Öğretmenin değer öğretimine geçmeden önce öğretilecek değerle ve bağlantılı olduğu ikinci bir değerle ilgili var olan ilişkiyi ortaya çıkaracak sorular sorması gerekir. Örneğin: Yardımseverlik değeri ile Cömertlik değeri arasında bir ilişki var mıdır? Varsa bu ilişki hangi boyutlarda ele alınabilir? Gibi iki alt değer arasındaki mevcut olan ilişkinin açığa çıkarılmasına yönelik hazırlayıcı sorular sorulabilir.

Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı:

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, öğrencilere örnek olay verilerek, grup çalışması yapılır, ahlaki ikilemler oluşturulur ve öğrenciler bu çerçevede düşünür, tartışır ve verilen yargıda sağlıklı bir değere varmaya çalışır. Burada önemli olan değerle ilgili verilen karar değil, karara varıncaya kadar geçirilen sürede neleri düşündüğü ve konuştuğudur. Verilecek değer öykülerle öğretilebilir.

Öykünün sonunda öğrencilerin görüşleri alınır. Burada öğrencinin çözümü önemli değildir. Önemli olan, çözüme ulaşırken kullandığı akıl yürütme ve neden o çözüme ulaştığıdır.

Bu yaklaşımda öğretmenin rolü, öğrencilerin çıkmazlarını çözmelerine yardım etmektir. Her öğrenciyi ahlaki ikilemeyle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili söylediklerini duyma imkânı verir. Bu yaklaşımda istenen amaç, öğrencilerin zihnine seçilmiş değerleri yerleştirmek değil, yaptıkları hareketlere rehberlik etmek, ahlaki prensiplerini geliştirmede yardımcı olmaktır (Suh ve Traiger, Akt.Dönmez ve Yazıcı, 2008:227). Öğretmenin bir görevi de sınıf içi uygulamalarda, öğrencilerin ikileme kaldıkları değerler arasında rahatça görüşlerini ifade edebilmelerini sağlamaktır.

Fenton'a göre iyi bir ahlaki ikileme şu özellikler olmalıdır (Akt. Doğanay, 2006):

1. İkilem derste ele alınan konularla ilişkili olmalıdır.
2. İkilem mümkün olduğunca basit olmalıdır.
3. İkilem açıkça belirgin tek bir cevap yerine, farklı cevap seçeneklerini içerecek şekilde açık uçlu olmalıdır. Burada amaç, öğrenciler arasında bilişsel çatışma, tartışma ve akıl yürütmeyi sağlamaktır.
4. İkilem öğrencilerin olgusal bilgiler üzerine değil, çatışmanın akıl yürütme boyutuna odaklanmasına yardımcı olmalıdır.
5. İkilemler öğrencilerin düzeylerine uygun olmalıdır.

Öğretmen uygulama sırasında, sınıfı gruplara böler ve örnek olayda yapılacak en iyi davranışın ne olduğunu sorar. Her grup, bu soru etrafında tartışır. Çıkmazlar öğrencilerin deneyim ve gelişim seviyelerine göre çözülür (Ryan ve Bohlin, 1999; Akt.Akbaş, 2008:351). Bu yaklaşımı kullanırken, ahlaki davranışın ahlaki gelişim basamağıyla ilişkili olduğu, ahlaki çıkmazlar üzerinde çalışma gerekliliği, işbirlikçi çalışma ihtiyacı ve ahlaki çıkmazlarda sınıf kararlarına katılmayı teşvik gibi temel ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır (Scott, 1990; Akt.Akbaş, 2008:351).

Okulların Değer Öğretimine Katkısı

Çocuklar değerleri öğrenmeye yaşamın ilk yıllarında başlamaktadırlar. Başlangıçta değerleri aileden sonrasında da medya, akran grupları, oyun grupları, yerel topluluklar ve diğer kurumlardan öğrenmektedirler. Çocuklar okula başladıklarında okul öncesi yaşantılardan çok daha geniş çaplı farklı değerlerle karşı karşıya gelmektedirler. Bu süreçte okulun iki rolü bulunmaktadır: toplumda o anda geçerli olan değerlerin geliştirilmesi için hali hazırda başlamış olan süreçte çocukların değerlerinin yapılandırılması ve desteklenmesi; ikincisi ise bu değerleri kullanmaları için öğrencilere yardımcı olmaktır (Halstead ve Taylor, 2000).

Okul müfredatında yer alan ve sosyal bilgiler dersi içerisinde kazandırılması hedeflenen değerlere bakıldığında; 4. sınıf düzeyinde: Duygu ve düşüncelere saygı, Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, vatanseverlik, doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme, bilimsellik, yardımseverlik, bağımsızlık, misafirperverlik değerleri; 5. sınıf düzeyinde: Sorumluluk, estetik, doğal çevreye duyarlılık, çalışkanlık, akademik dürüstlük, dayanışma, adil olma, bayrağa ve İstiklal marşına saygı, tarihsel mirasa duyarlılık değerleri; 6. sınıf düzeyinde: Bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, sorumluluk, yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık, hak ve özgürlüklere saygı, çalışkanlık değerleri; 7. sınıf düzeyinde: Farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış değerlerinin sosyal bilgiler dersi müfredatında var olduğu tespit edilmiştir.

Ancak; okul müfredatlarında var olan değer sayısı çeşitliliğinin fazla olması ve var olan bu değerlerin tam anlamıyla nasıl öğretileceği konusu tartışmalıdır. Çocuğun okula gelirken aileden, çevreden edindiği değer ile okulda verilmeye çalışılan değer aynı mıdır? Yoksa bu değerler örtüşmekte midir? Öğretmen müfredatta var olan değerleri öğrencilere kazandırabilmekte midir? Yeterli değer öğretim metot ve tekniklerini kullanmakta mıdır? Aileler değerleri çocuğuna nasıl öğretmektedir? Gibi soruları çoğaltabiliriz.

Okullarda hala hangi değerlerin öğretilmesinin öncelikli olacağı da tartışma konusudur. Dolayısıyla bu durum karmaşaya sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların okulda öğrendiği değerler ile okul dışında edindiği değerler arasında çocuk ihtilafa düşebilmektedir.

Eğitim, gelecek kuşaklara değer aktarımının yapıldığı bir süreçtir. Bu süreç içerisinde öğretmenlerin sahip oldukları değerler geleceğimizin teminatı öğrencilerimizi etkileyecektir. Bu varsayımdan yola çıkarak öğretmenlerin sahip oldukları değerler önem kazanmaktadır. Öğretmenlerin nasıl bir kültürlenme ve sosyalleşme içerisinde olduğunun, yani değerler sisteminin nasıl olduğunun, bilinmesi önemlidir. Öğretmenlerin değerlerinin öğrenci davranışlarını etkilediği de bir gerçektir. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm ilköğretim ve ortaöğretim okulları birer kültür ve değer organizasyonu olarak düşünüldüğünde, okulların benimseyeceği değerlerin belirlenmesinde en büyük pay öğretmenlere aittir (Aktepe ve Yel, 2009).

Öğretmenlerimizin sahip oldukları değerlerin yanında bu değerleri çocuklara nasıl öğretecekleri konusunda soru işaretleri vardır. Değer eğitimiyle ilgili bilimsel literatüre bakıldığında değerlerin nasıl öğretileceği konusunda bazı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Öğretmenlerimizin değerler eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi ve değer öğretim yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Öğretmenler takdir edilip yardım edilecekleri yerde sürekli kontrol altındadırlar. Sürekli öğretmenler yarış halindedirler bu da onları öğretme tekniklerinde birlikte çalışmalar yapmalarını engellemektedir. Değerler eğitiminde okuldan daha önemli güçlü bir yer yoktur. Eğer öğretmenler değerler eğitiminin merkezi kısmında rol oynarlarsa mesleki olarak değer verilmiş olurlar ve okulun gerekli değişim ve programların kritik uygulamalarına katılırlar (Snook, 2007: 80-92).

Okul veya sınıf içerisindeki etkinliklerde öğretmenlerin rehber ve model olduğu gerçeğinden hareketle, okul veya sınıfta erdemli bir topluluk bilinci oluşturacak, etkinlikler yapılmalıdır. Öğretmen çevre koşullarına göre, çocukların ihtiyaç, yaş ve düzeylerine göre kendi yaratıcılığını da kullanarak uygulayacağı etkinlikleri düzenleyebilmelidir.

Değerlerin öğretimi informal olarak ailede başlar ve formal olarak okulda devam eder. Okul atmosferi, okul kültürü, okul yönetimi, çevre-okul ilişkileri, çevre-arkadaş ilişkileri, öğretmenlerin değerleri, anne-babanın değerleri ile çocuğun değer yargıları arasındaki bağ çocuğun okulda öğrendiği ya da edindiği değer ile doğrudan ilişkilidir.

Okulların; hoşgörünün, sosyal adaletin ve doğruların öğretildiği ve yaşama geçirildiği alanlar olarak yeniden tasarlanması gerekiyor. Şeffaf ve adil okulun inşası daha insani ve güçlü bir Türkiye'nin inşasıdır. Değerlerimizin esasını oluşturan hoşgörü kavramı, eğitim ve okul yaşamımızın merkezinde yer almalıdır. Söz konusu hoşgörü değerinin toplumsal yaşamın her alanında uygulamaya geçirilebilmesi için; (Turan ve Güler, 2009:52)

1. Okullar ve eğitim sistemimizin sınav odaklı rekabetçi/yarışmacı yapıdan bir an önce kurtulması,
2. "Birlikte öğrenmek ve birlikte öğretmek" ilkesinin öğrenme ve öğretme sürecinde esas alınması
3. Okulların adaletin, hoşgörünün, işbirliğinin ve sosyal sorumlulukların öğretildiği birer yaşama ve laboratuvar haline dönüştürülmesi gerekmektedir.

Yani okul, toplumsal bir varlık olan insanın o topluma ait olması, o toplumun bir parçası olması için gerekli olan sürece katkıda bulunan bir kurumdur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Öğrencilerin sınıf seviyelerine uygun olan "değerler" tespit edilmelidir
- Öğrencilerin sınıf seviyelerine uygun olarak "değerler eğitimi programı" hazırlanmalıdır
- Hazırlanacak olan programın yanı sıra "değerler eğitimi" kitabı hazırlanmalıdır.
- Öğrenci sınıf seviyesine uygun olarak hazırlanacak olan değerler eğitimi programı ve değerler eğitimi kitabı; örnek olaylar, hikâyeler, örnek şahsiyetlerin yaşamları ile çeşitli dramalar, geziler, slâyt ve filmler ile etkinlik temelli uygulamalara yer vermeli ve yaşamla ilişkili olmalıdır.

- Çocuklar değerleri öğrenmeye ailede başlamaktadırlar. Bu sebeple “ailelerin değerler eğitimi programı” ve “ailelerin değerler eğitimi kitabı” yazılmalıdır. Aileler değerler eğitimine formal yoldan belli bir süre alınmalı ve değerler ailelere de öğretilmelidir.
- Çocuklar okulda öğrendiği değerler ile ailede öğrendiği değerler arasında ihtilafa düşmemelidir.
- Öğretmenlerimizin değer sistemleri tespit edilmelidir. Belli değerlerden yoksun olan öğretmenlerin derhal sistemin dışına atılması gerekmektedir. Çünkü öğrenci yetiştirmek sanıldığı kadar kolay bir iş olmamalıdır.
- Öğretmenlerin değer öğretim yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmaları için gerekli olan hizmet öncesi ve hizmet içi eğitime alınması şarttır.
- Toplum içinde sorumluluk sahibi iyi bireyler istiyorsak eğer; üniversitelerin sadece öğretmen yetiştiren fakülteleri değil bütün fakülte ve bölümlerinde değerler eğitimi dersi konulmalıdır.
- Okulların “insanca yaşam alanı” olması ve okul toplumunun her türlü ihtiyacını karşılaması açısından sosyal kompleksleri ile okul binalarının yeniden tasarlanması, inşa edilmesi ve teknolojik gelişmeler ışığında yeniden dizayn edilmesi değerler eğitimi açısından oldukça önemlidir. Unutulmamalıdır ki çocuklarına değer veren bir toplum her türlü iyilik ve güzellikleri hak ediyor demektir. Aksi halde durum düşündürücüdür.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Oktay (2008). “Sosyal Bilgilerde Değerler ve Öğretimi. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi”. Edt. Bayram Tay & Adem Öcal, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s. 335-360
- Aktepe, V., ve Yel, S. (2009). “İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi: Kırşehir İli Örneği”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* (basımda).
- Bacanlı, H. (2005). “Duyuşsal Davranış Eğitimi”. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Doğanay, Ahmet. “Değerler Eğitimi”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Yapılandırıcı Bir Yaklaşım*, (Editör: Cemil Öztürk), Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006, s.255-286.
- Dönmez, Cengiz, Yazıcı, Kubilay (2008). “T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi”, Nobel Yayıncılık
- Halstead, J. Mark ve Taylor, Monica, J. (2000). “Learning and Teaching about Values: A Review of Recent Resarch”, *Cambridge Journal of Education*. 30, 2. p 169-202.
- <http://www.kongre.net/kongre.php?kongre=1437>
- MEB. (2006). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı”. MEB Yayınları, Ankara
- Snook, Ivan (2007). “Values Education in Context”, D.N. Aspin and J.D. Chapman (eds.), *Values Education and Lifelong Learning*, pp. 80-92
- Seefeldt, C. (2004). “Social Studies for the Preschool/Primary Child”. Columbus: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Tozlu, N. (1992). “Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler”, *YYÜ Eğitim Fakültesi*, Van.
- Turan, S., ve Güler M. (2009). “Demokratik Okul ve Sınıfı Yeniden Düşünmek”, *Eğitime Bakış Dergisi*, yıl:5, sayı:13, Hermes basım evi, Ankara, 2009, s.47-52
- Ural, Şafak (2000). “Teknik, Teknoloji ve Değerler”, III. Teknoloji Kongresi Bildirileri, Tubitak Yayınları, Ankara
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). “Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84